

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.75>

УДК 336.221:658.5

С. В. Шевчук,

к. е. н., доцент кафедри обліку та економічного аналізу,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1179-9562>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ

S. Shevchuk,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and
Economic Analysis, Admiral Makarov National University of Shipbuilding*

THEORETICAL ASPECTS OF TAX PLANNING EVALUATION

У статті досліджено сучасні підходи до оцінювання результатів податкового планування та обґрунтовано необхідність чіткого розмежування між поняттями результативності й ефективності. Виявлено, що більшість існуючих показників, які застосовуються для оцінювання податкового планування, відображають лише результативність, не враховуючи витрати на досягнення ефекту. Встановлено, що під ефективністю податкового планування необхідно розглядати відношення позитивного результату до витрат на його досягнення. Запропоновано авторський підхід до оцінювання ефективності

податкового планування, що базується на співвідношенні економії податкових платежів і витрат, пов'язаних з реалізацією заходів планування і потенційних втрат. Обґрунтовано доцільність визначення порогу суттєвості для прийняття рішень щодо реалізації податкових стратегій.

This article is devoted to the theoretical and methodological substantiation of approaches to evaluating the effectiveness of tax planning in the context of corporate financial management. It has been established that although tax planning is increasingly used by companies to optimize tax burdens and improve financial performance, the current scientific literature lacks a unified approach to evaluating its outcomes, particularly in terms of distinguishing between the efficiency and the performance of tax planning. The article critically analyzes existing indicators presented in national and international sources and concludes that most of them are performance-oriented. These indicators typically measure reductions in tax payments or the use of tax benefits but do not account for the costs incurred to achieve such results.

The author proposes a conceptual framework for understanding the effectiveness of tax planning as the net economic effect, defined as the difference between the tax savings achieved and the total expenses and losses incurred during the planning process. These include direct costs such as staff compensation and advisory services, as well as potential risks such as penalties, court expenses, and reputational damage. The proposed formula allows companies to determine whether the planning efforts were economically justified and to compare different tax strategies using uniform criteria.

Additionally, the concept of a materiality threshold is introduced, which functions as a decision-making criterion for the implementation of tax planning measures. It is based on the principle that tax planning is advisable only if the expected economic effect exceeds a pre-determined level of significance. The materiality threshold is context-specific and should be determined based on factors such as industry specifics, company size, and the volatility of income and expenses.

Furthermore, the article discusses the role of temporary differences between financial and tax accounting and how they may distort the assessment of tax savings. To address this issue, the use of the effective tax rate (ETR) is recommended for performance evaluation, particularly over long-term periods. The article proposes a range of approaches for appropriately adjusting deferred tax effects to better reflect the actual tax burden.

The findings of this study are relevant for enterprises developing internal policies in tax management, as well as for scholars seeking to refine theoretical definitions and methodological approaches to the evaluation of tax planning. The methodological contributions presented in this research enhance the ability to make informed decisions regarding the selection, implementation, and evaluation of tax strategies, while considering economic objectives and compliance requirements.

Ключові слова: *ефективність, результативність, податкові витрати, податкова економія, податкове планування, поріг суттєвості.*

Keywords: *effectiveness, performance, tax planning, tax savings, materiality threshold.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Компанії все частіше застосовують методи податкового планування у межах стратегії скорочення власних витрат. “Протягом 2017 року транснаціональні корпорації перемістили понад 850 мільярдів доларів США прибутку до юрисдикцій з низькими податковими ставками” [1, с. 3]. Податкове планування передбачає пошук оптимальних механізмів управління податковими витратами у правовому полі, як елементу підвищення ефективності бізнес процесів. Зважаючи на це важливим є визначення критеріїв і показників оцінювання результатів впровадження методів податкового планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і прикладні положення оцінювання результатів податкового планування розглядалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Загородній А.Г., Федішин Н.І. значну увагу у своїй праці приділили визначенню критеріїв ефективності податкового планування як основи для розробки методичних положень [2]. Комплексний підхід до визначення параметрів оцінки податкового планування розглянуто Мартиненком О.М. [3]. Вірт М. Я., Клепанчук О. Ю. узагальнили показники, які використовуються для оцінювання ефективності податкового планування [4]. Бутенко К. В. розвинув методичний підхід до оцінювання оперативного податкового планування [5]. Юань М.С., Сюй С. узагальнили міжнародний досвід використання показників, які використовуються для оцінювання результативності податкового планування [6].

Беручи до уваги значний науковий доробок у сфері податкового планування, слід відмітити, що у наявних дослідженнях не визначено сутність поняття “ефективність податкового планування”. Зокрема, відсутнє чітке розмежування між показниками результативності і ефективності податкового планування, що ускладнює об'єктивну оцінку досягнутих результатів. Крім того, залишається необґрунтованою роль витрат і втрат, пов'язаних із реалізацією заходів податкового планування у загальній системі оцінювання його ефективності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою публікації є критичний аналіз підходів до оцінювання результатів податкового планування, встановлення сутності поняття ефективність податкового планування, обґрунтування показника оцінювання ефективності податкового планування і методики його обчислення.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання є процесом збору і інтерпретації інформації про процеси і явища, передбачає проходження ряду процедурних етапів: визначення мети, обґрунтування критеріїв, системи показників і процедур їх інтерпретації.

Мета оцінювання результатів податкового планування полягає у визначенні ступеня виконання його завдань, які проявляються у показниках результативності і ефективності. У літературних джерелах [3,5,7] поняття результативності і ефективності податкового планування чітко не розмежовуються. Результативність є властивістю самого процесу, показує результат виконання завдання податкового планування, який вимірюється у абсолютному чи відносному вираженні. Результат може бути як позитивний, так і негативний. У контексті податкового планування таким результатом можуть бути показники податкового навантаження, темп росту податків і зборів, економія витрат на сплату податків, відсоток виконання плану і т.д. Ефективність - економічна категорія, яка базується на порівнянні показників результативності і витрат, ресурсів, які були використанні для досягнення результату [8,9]. При цьому ефект податкового планування, який необхідно враховувати при визначенні ефективності має бути позитивним. Виходячи з цього ефективність податкового планування необхідно розглядати як відношення позитивного результату до витрат на його досягнення.

Критеріями оцінки ефективності податкового планування є умови досягнення його встановлених параметрів. Загородній А.Г., Федішин Н.І. розглядають критерії ефективності податкового планування як приватний випадок загальних критеріїв ефективності. Виділяючи прибутковість, соціальну відповідальність, дієвість, ресурсну забезпеченість, організованість і економічність. Автори зазначають що критерії ефективності податкового планування є основою для оцінювання його результатів [2, с. 73].

При оцінювання ефективності податкового планування у вітчизняних джерелах переважно пропонують застосовувати ряд показників (табл. 1).

Серед найбільш згадуваних у літературних джерелах показників оцінювання ефективності податкового планування є абсолютне і відносне зменшення показників, коефіцієнт використання пільг (100% розглянутих джерел). Слід зазначити що такі показники за своєю суттю є показниками результативності, визначають рівень зміни або повноту використання

величини. Показники податкової економії [3] і ефективності податкового планування [7,11] теж є показниками ефекту, оскільки не враховують витрат і втрат, які виникають у процесі податкового планування (оплата праці фахівців, штрафні санкції, судові витрати тощо). Єдиним з наведених показників, який відповідає сутності визначення є показник ефективності діяльності служби податкового планування, який визначається як відношення економії податкових платежів службою податкового планування і витрат на її утримання [10, с. 33]. Вважаємо більш доцільно визначати абсолютний показник як різницю між економією податкових платежів і витратами, які пов'язані з податковим плануванням. Це пояснюється тим, що на підприємствах може бути відсутня окремий суб'єкт (підрозділ, особа) податкового планування, додаткові витрати незначні або відсутні.

Таблиця 1. Показники оцінювання ефективності податкового планування у літературних джерелах

Показники	Мартиненко В.П. [3]	Вірт М. Я., Клепанчук О. Ю. [5]	Блонська В.І [7]	Адамик О.В. [10]	Самусевич Я.В. [11] *
Показник податкової економії	+				+
Абсолютне зменшення податкових платежів	+	+	+	+	+
Відносне зменшення податкових платежів	+	+	+	+	+
Коефіцієнт використання податкових пільг		+	+	+	+
Коефіцієнт ефективності податкового планування		+	+		+
Ефективність діяльності служби податкового планування				+	
Сума податків і зборів					+
Питома вага податків у доходах, собівартості					+
Коефіцієнт оподаткування доходів, витрат					+
Коефіцієнт податкомісткості					+

**показники оцінки податкового навантаження*

Джерело: узагальнено за даними [3,5,7,10,11]

Підхід до обчислення податкової економії як різниці між величиною податкових платежів до і після впровадження заходів податкового планування не позбавлений вад, оскільки не враховує вплив тимчасових різниць. “Тимчасова різниця це різниця між балансовою вартістю актива чи зобов’язання в звіті про фінансовий стан та їх податковою базою” [12]. Фактично тимчасові різниці – це вартісні відмінності у оцінці доходів і витрат для цілей фінансової звітності і оподаткування, які з часом нівелюються (у одних періодах прибуток буде більше обліковий у інших податковий, але прибуток за декілька періодів буде однаковий). У зарубіжній практиці для оцінювання податкового планування пропонують ураховувати вплив тимчасових різниць. Основним показником при цьому є ефективна ставка податку (ETR) (табл. 2).

Таблиця 2. Методи визначення ефективної ставки податку (ETR)

Метод	Порядок обчислення
Метод ефективної ставки податку	Податкові витрати на прибуток / Прибуток до сплати відсотків і податків
	(Податкові витрати – Відстрочені податкові витрати) / Прибуток до сплати відсотків і податків
	(Податкові витрати / Прибуток до оподаткування) – (Відстрочені податкові витрати / Ставка податку)
	(Податкові витрати – Відстрочені податкові витрати) / (Прибуток до оподаткування – Зміна відстрочених податків)
	Поточний податок на прибуток / Дохід від основної діяльності
Метод довгострокової ефективної ставки податку	Податкові витрати на прибуток за 10 років / Прибуток до сплати відсотків і податків за 10 років

Джерело: узагальнено за даними [6]

Запропоновані підходи доцільно використовувати для оцінки результативності податкового планування податку на прибуток. Їх перевагою є усунення впливу тимчасових різниць і відстрочених податків, які з ними пов’язані, на величину податкових витрат. При цьому, для коригування податкових витрат доцільно використовувати саме зміну відстрочених податків за період. Ефективна ставка податку не може бути використана для оцінювання ефективності податкового планування.

Для оцінювання ефективності податкового планування запропоновано порівняти економію податкових платежів з витратами і втратами, які пов'язані з податковим плануванням (1).

$$E_{пп} = EP - B_{пп} - BT_{пп} \quad (1)$$

де $E_{пп}$ – показник ефективності податкового планування;

EP – економія податків і зборів до і після впровадження заходів податкового планування з урахуванням впливу тимчасових різниць;

$B_{пп}$ – витрати на податкове планування;

$BT_{пп}$ - втрати у результаті податкового планування (наприклад, штрафи, репутаційні ризики, тощо). Потенційні втрати у результаті проведення податкового планування розглянуто нами у праці [13].

Оцінка ефективності податкового планування є важливою складовою процесу управління фінансовими ресурсами підприємства, і вона повинна проводитись як на етапі впровадження, так і за підсумковими результатами його реалізації. На попередньому етапі особливу увагу необхідно приділяти визначенню доцільності здійснення заходів податкового планування. Податкове планування набуває значення лише в тому випадку, якщо очікуваний економічний ефект від його реалізації перевищує встановлений поріг суттєвості, що є своєрідним орієнтиром для прийняття рішення щодо доцільності або недоцільності його реалізації.

Поріг суттєвості в податковому плануванні виконує функцію критерію, який дає змогу оцінити, чи варто впроваджувати конкретні податкові заходи, чи ні. Якщо економія, що очікується від реалізації таких заходів, перевищує визначений поріг, тоді податкове планування вважається доцільним; у протилежному випадку процес податкового планування може бути зупинений або адаптований до нових умов.

Поріг суттєвості має індивідуальний характер і залежить від ряду факторів, серед яких можна виокремити галузеві особливості підприємства, розмір діяльності, структуру тощо. Урахування таких факторів забезпечує

більш точне прогнозування результатів податкового планування і дає змогу коригувати стратегії в залежності від змін на ринку і податкового законодавства.

Методологічно поріг суттєвості може бути визначений через різноманітні підходи: абсолютні величини показників податкової ефективності, збільшення чистого прибутку після сплати податків, зниження ефективної податкової ставки тощо. Обчислення порогу суттєвості на основі декількох періодів (3-10 років) дозволяє знизити вплив відмінностей у оцінці показників для цілей фінансової звітності і оподаткування; варіацій економічних умов, таких як зміни в обсягах доходів або витрат підприємства. Це дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з неочікуваними коливаннями податкових зобов'язань у короткостроковій перспективі, і робить планування більш стійким до зовнішніх економічних факторів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Дослідження показало, що у наукових джерелах показники ефективності і результативності розглядають як синонімічні. Визначення ефективності податкового планування повинно базуватись на економічній сутності категорії «ефективність» як відношення позитивного ефекту до витрат, понесених у процесі його досягнення. Виходячи з цього запропоновано для оцінювання ефективності податкового планування використовувати показник, який враховує економію податкових платежів з урахуванням впливу тимчасових різниць, та витрати на планування і втрати, які можуть виникнути у процесі його впровадження.

Удосконалення підходів до оцінювання податкового планування має важливе як наукове, так і практичне значення, сприяє підвищенню обґрунтованості прийняття рішень у сфері управління податковими ризиками і економічною безпекою підприємств. Результати дослідження можуть бути використані для формування внутрішніх методик оцінки стратегії податкового планування, а також у процесі наукового обґрунтування

ефективності інструментів податкового планування у межах корпоративного управління.

Література

1. Torslov T. R., Wier L. S., Zucman G. The Missing Profits of Nations. 2022. URL: <https://arxiv.org/pdf/2201.08444>.
2. Загородній А. Г., Федішин Н. І. Критерії ефективності податкового планування суб'єктів господарювання. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. 2012. №722. С. 70 - 76.
3. Мартиненко О. М. Податкове планування в системі інтересів підприємства. *Збірник наукових праць Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2013. Вип. 1. С. 83 - 87.
4. Бутенко К. В. Методичний підхід до оцінки ефективності організації оперативного податкового планування на промисловому підприємстві. *Ефективна економіка*. 2014. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2876>
5. Вірт М. Я., Клепанчук О. Ю. Податкове планування в системі управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів малого бізнесу, його суть, складові елементи та методи. *Сталий розвиток економіки*. 2016. №2(31). – С. 234–239.
6. Yuan, M.X., Xu, X. (2015). Reviews of Tax Planning. *Open Journal of Social Sciences*. 3. 134-137.
7. Блонська В. І. Податкове планування як елемент адміністрування майнових податків. *Регіональна економіка*. 2010. № 4. С. 164-170.
8. Kondalkar V.G. Organization Effectiveness and Change Management. PHI Learning Pvt. Ltd., 2010. 256 s.
9. Kowal W. Skuteczność i efektywność – zróżnicowanie i aspekty interpretacji. *Organizacja i Kierowanie*. 2013. № 4(157). P. 11-23.
10. Адамик О.В. Податкове планування: Навчальний посібник. Тернопіль: ТАНГ. 2005. 99 с.

11. Самусевич Я. В. Податкове планування та основи податкової оптимізації: навчальний посібник /Я. В. Самусевич, А. В. Височина. Суми: Сумський державний університет. 2021. 344 с.

12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 Податки на прибуток. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-12_ukr19-.pdf/

13. Шевчук С.В. Податкове планування як складова економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6254/6330>.

References

1. Tørsløv, T.R., Wier, L.S. and Zucman, G. (2022), “The Missing Profits of Nations”, Available at: <https://arxiv.org/pdf/2201.08444> (Accessed: 11.05.2025).

2. Zahorodnii, A.H. and Fedyshyn, N.I. (2012), “Criteria for the effectiveness of tax planning of economic entities”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*, vol. 722, pp. 70-76.

3. Martynenko, O.M. (2013), “Tax planning in the system of enterprise interests”, *Zbirnyk naukovykh prats Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka*, vol. 1, pp. 83-87.

4. Butenko, K.V. (2014), “Methodical approach to evaluating the effectiveness of operational tax planning”, *Efektivna ekonomika*, vol. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2876> (Accessed: 11.05.2025).

5. Virt, M.Ya. and Klepanchuk, O.Yu. (2016), “Tax planning in the management system of small businesses”, *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 2(31), pp. 234-239.

6. Yuan, M.X. and Xu, X. (2015), “Reviews of Tax Planning”, *Open Journal of Social Sciences*, vol. 3, pp. 134-137.

7. Blonska, V.I. (2010), “Tax planning as an element of property tax administration”, *Rehionalna ekonomika*, vol. 4, pp. 164-170.

8. Kondalkar, V.G. (2010), *Organization Effectiveness and Change Management*, PHI Learning Pvt. Ltd., New Delhi, India.

9. Kowal, W. (2013), “Effectiveness and efficiency – differentiation and aspects of interpretation”, *Organizacja i Kierowanie*, vol. 4(157), pp. 11-23.

10. Adamyk, O.V. (2005), *Podatkowe planuvannia: Navchalnyi posibnyk* [Tax planning: Textbook], TANG, Ternopil, Ukraine.

11. Samusevych, Ya.V. and Vysochyna, A.V. (2021), *Podatkove planuvannia ta osnovy podatkovoï optymizatsii: navchalnyi posibnyk* [Tax planning and the basics of tax optimization], Sums’kyi derzhavnyi universytet, Sumy, Ukraine.

12. International Accounting Standards Board (2017), “IAS 12 Income taxes”, available at: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-12_ukr19-.pdf (Accessed: 11.05.2025).

13. Shevchuk, S.V. (2025), “Tax planning as a component of enterprise economic security”, *Efektivna ekonomika*, vol. 4. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6254/6330> (Accessed: 11.05.2025).

Стаття надійшла до редакції 12.05.2025 р.